

BADANIA TERENOWE I MATERIAŁY

Neolit i wczesna epoka brązu

SŁAWOMIR KADROW, ELŻBIETA KŁOSIŃSKA

OBIEKT KULTURY LUBELSKO-WOŁYŃSKIEJ NA STANOWISKU 10 W ŁAŃCUCIE, WOJ. RZESZÓW

Stanowisko nr 10 w Łąncucie położone jest (50°04'20" N i 22°13'20" E) na północnym obrzeżu Pogórza Rzeszowskiego. Jest to obszar płaskich garbów trzeciorzędowych przykrytych piaskami i glinami czwartorzędowymi oraz lessem. Stanowisko ma ekspozycję południowo-wschodnią i leży na krawędzi doliny bezimiennego ciek—prawego dopływu Wisłoka. Wznosi się ono na wysokość 15 m nad dnem tejże doliny (ryc. 1). W bezpośrednim otoczeniu stanowiska występuje zwarta pokrywa gleb lessowych. W odległości 2 km na północ zaczyna się odmienna strefa przyrodniczo-krajobrazowa mikroregionu Pradoliny Podkarpackiej.

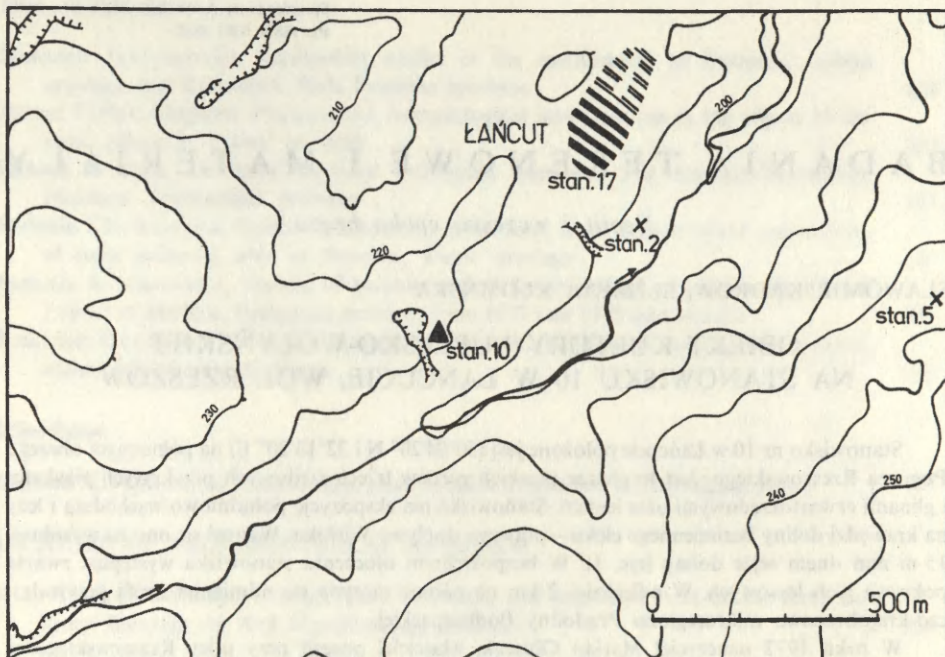
W roku 1972 nauczyciel Marian Głuszek, właściciel posesji przy ulicy Kraszewskiego w Łąncucie, w trakcie zakładania wykopów fundamentowych natknął się na obiekt pradziejowy¹. O swoim odkryciu powiadomił Muzeum Okręgowe w Rzeszowie. Z ramienia tego Muzeum w maju tegoż roku przeprowadzono kilkunastodniowe badania ratownicze. Pracami kierowała mgr Ewa Szarek-Waszkowska². Na miejscu wskazanym przez odkrywcę założono dwa wykopy o wymiarach 4 x 4 m. Po wyeksplorowaniu warstwy o miąższości 0-35 cm, na tle żółtego lessu ukazał się zarys dużego, owalnego obiektu. Miał on wymiary 7 x 3 m i dłuższą ośią wyznaczał kierunek NW—SE (ryc. 2). Obiekt został naruszony przez dwa prostokątne wkopy, z których jeden zawierał pochówek szkieletowy³. Wypełnisko obiektu stanowiła szaroczarna, tłusta ziemia z dużą zawartością materiału zabytkowego, prostokątne wkopy natomiast wypełnione były miękką, brązową ziemią. Na głębokości 55 cm, zmniejszony już nieco zarys uległ zaburzeniu. Uwidacznia to zwłaszcza profil (ryc. 2), a także rozmyty spąg obiektu, dochodzący w niektórych miejscach do głębokości 80 cm, a w innych do 100-110 cm⁴.

¹ Notatka pt. *Narzędzia krzemienne i ceramika z okresu 3500-2500 lat p.n.e.*, Nowiny Rzeszowskie, nr 170 (7299) z 21 czerwca 1972, s. 4.

² Za uprzejme udostępnienie materiałów z Łąncuta składamy Pani mgr E. Szarek-Waszkowskiej serdeczne podziękowanie.

³ Dwa prostokątne wkopy stanowią zapewne relikty średniowiecznego cmentarzyska rzędowego; świadczą o tym zarówno cechy obrządku, jak również ułamek ceramiki znaleziony w jednym z wkopów.

⁴ Wśród autorów zarysowały się pewne kontrowersje co do interpretacji funkcji opisywanego obiektu, i tak E. Kłosińska uważa, że obiekt stanowił zapewne rodzaj glinianki, przeznaczonej następnie na jamę odpadkową. Za takim charakterem obiektu przemawia obecność wielkiej ilości ceramiki o znacznym stopniu rozdrobnienia i w rzadkich tylko przypadkach nadającej się do wyklejenia. Nie jest także wykluczone, że specjalnie przystosowano go do celów gospodarczych. Warstwa destrukcji, składająca się z dużej ilości polepy i węgla drzewnego, może być świadectwem wylepienia gliną ścian obiektu oraz obecności jakiegoś zadaszania. Obiekt stanowił zapewne integralną część większej osady i być może był usytuowany w sąsiedztwie większego budynku mieszkalnego. Niestety ratowniczy jedynie charakter badań na tym stanowisku nie pozwala na szersze wnioski, a także na dokonywanie porównań z zabudową innych osad tego okresu. To ostatnie zdanie jest wykładnią poglądów obojga autorów.

Ryc. 1. Łańcut, woj. Rzeszów, stanowisko 10. Lokalizacja stanowiska na tle osadnictwa kultur wstęgowych w północno-zachodniej części miasta

Location of the site on the background of the settlement of the Linear Pottery cultures in the north-western part of the town

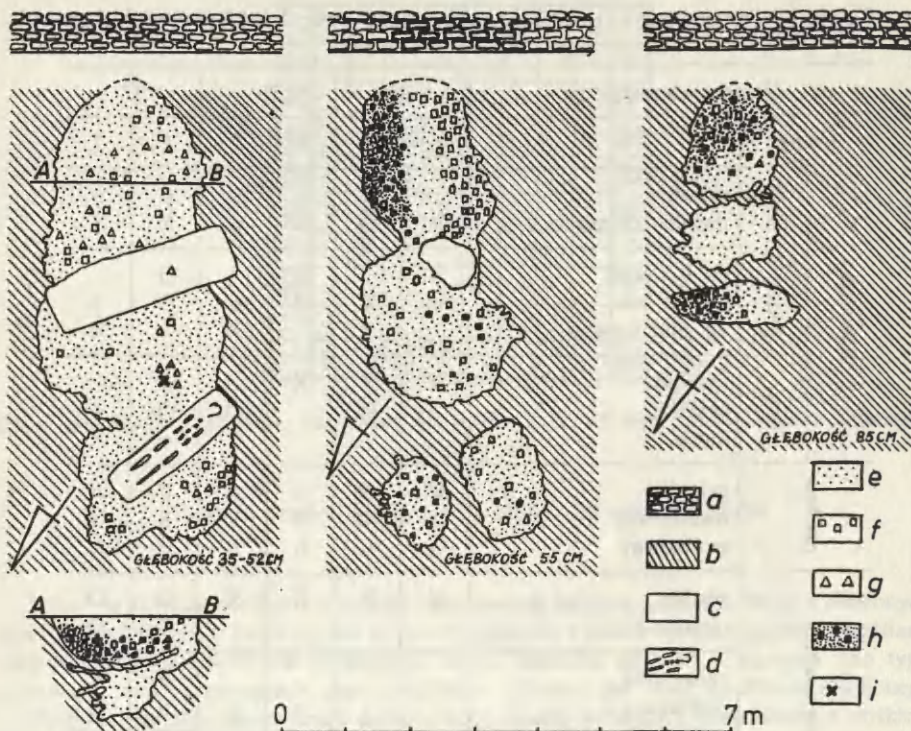
W rezultacie prac wykopaliskowych uzyskano dużą ilość materiału zabytkowego: 4271 fragmentów ceramiki, 113 zabytków krzemiennych, 1 siekiere z łupku, kości (w tym jeden szkielet ludzki), ułamki polepy, węgli drzewnych i kamienie.

Weryfikacyjne badania powierzchniowe przeprowadzone w ramach AZP przez mgr S. Czopka w 1984 r. przyniosły wynik negatywny. Należy jednak zaznaczyć, że badania te były znacznie utrudnione gęstą zabudową typu podmiejskiego na terenie stanowiska.

MATERIAŁY

Analiza całości materiału ceramiki naczyniowej doprowadziła do wydzielenia 3 grup technologicznych, z których każda dzieli się na 2 podgrupy (tab. 1). Udział procentowy tych grup przedstawia się następująco: A1 – 28,08%, A2 – 9,05%, B1 – 26,92%, B2 – 20,65%, C1 – 10,91% i C2 – 4,39%. Zdecydowana większość ceramiki z grupy A2 i B1 oraz w mniejszym stopniu A1 i B2 nosi ślady poziomych lub lekko ukośnych pasm pozostawionych przez wiecheć trawy lub słomy, który służył do wyrównywania powierzchni zewnętrznych i wewnętrznych po częściowym już osuszeniu naczynia. W przypadku grup A1 i A2 pasma te były zacierane. Rezultatem tych zabiegów były gładkie, często lśniące powierzchnie. Wyraźne ślady przecierania widoczne są na 11% ceramiki.

Nie zaobserwowano jednoznacznych zależności między typami technologii a grubością ścianek naczyń. Procentowy udział poszczególnych fragmentów ceramiki według klas ich grubości mierzonych w milimetrach przedstawia ryc. 3.

Ryc. 2. Łańcut, woj. Rzeszów, stanowisko 10. Obiekt:

a - ściana domu mieszkalnego; b - calej; c - wkopy grobów średniowiecznych; d - szkielet ludzki; e - szaroczarne wypełniko obiektu; f - fragmenty ceramiki; g - polepa; h - węgle drzewne; i - siekiera z łupku

Feature:

a - wall of a house; b - primary ground; c - pits of medieval graves; d - human skeleton; e - grey-black fill of the feature; f - potsherds; g - daub; h - charcoal; i - axe of slate

Innym, niemniej ważnym aspektem charakterystyki technologicznej ceramiki jest określenie udziału procentowego elementów technologicznych w zbiorze. Piasek jako domieszka intencjonalna masy ceramicznej stwierdzony został w 3,25% fragmentów ceramiki, tłużeń ceramiczny (często bardzo słabo wypalony) w 78,66%. Nie zaobserwowano przypadków schudzenia masy tylko przy użyciu piasku. Znaczna część fragmentów naczyń (21,34%) pozbawiona jest zupełnie domieszki schudzającej. Sporadycznie w roli domieszki występowały dość duże ziarna ochry. Najczęściej stosowano domieszkę (39,51%) o granulacji do 0,5 mm, w następnej kolejności powyżej 1,1 mm (35,78%). Pozostała część stanowi domieszka o wielkości ziaren 0,6-1,0 mm (24,71%). Bardzo liczna domieszka w masie ceramicznej (20,65%) i średnio liczna (23,43%) występują rzadziej niż domieszka nieliczna (34,58%). Najliczniej wystąpiły powierzchnie gładkie, równe i matowe (47,57%), następnie gładkie i błyszczące (37,13%) nierzadko nierówne. Najmniej jest powierzchni miękkich, mączystych, często powlekanych lub zniszczonych (15,30%).

Zdobione fragmenty ceramiki stanowią 5,20% całości zbioru. Godząc się z argumentacją J. Kruka i S. Milisauskasa⁵ do elementów zdobniczych zaliczono również ucha.

⁵ J. Kruk, S. Milisauskas, *Bronocice. Osiedle obronne ludności kultury lubelsko-wołyńskiej (2800-2700 lat p.n.e.)*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985, s. 57.

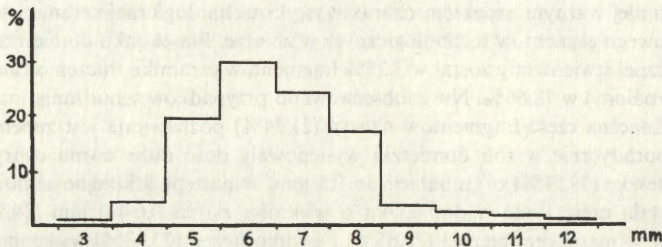
Tabela 1. Charakterystyka technologiczna ceramiki kultury lubelsko-wołyńskiej na stanowisku 10 w Łańcucie

Grupy technologiczne			A		B		C	
			1	2	1	2	1	2
domieszka	granulacja rodz.	piasek tłuczeń ceramiczny	o	o O	o O	o O	o X	o X
		do 0,5 mm	X		O		O	
		0,6-1,0 mm 1,1 mm i więcej	o X	X o	O o	o X	O o	o X
	ilość	nieliczna średnia liczna	X	X O	X	O O	o O o	o X
przełom	jednolity		O	O	o	o	o	o
	dwubarwny		O	O	X	X	X	X
	trójbarwny		o	o	o	o	o	o
powierzchnia	gładka		X	X	X	X	O	O
	nierówna						O	O
	zniszczona powlekana				o	o	o X	o X
	błyszcząca matowa		X	X	X	X	X	X

X – ponad 60% udziału w grupie cech,

O – do 50% udziału w grupie cech,

o – do 10% udziału w grupie cech.

Ryc. 3. Łańcut, woj. Rzeszów, stanowisko 10. Wykres grubości ścianek naczyń
Diagram showing the thickness of vessel wall

Najliczniej reprezentowane są wątki składające się z odcisków palcowych, ułożonych w rzędzie tuż poniżej krawędzi wylewu, po jego wewnętrznej stronie (ryc. 7a,c,e,f – 94 okazów), na samej krawędzi (ryc. 7d – 9 okazów). Odmianą tego typu zdobnictwa jest rząd odcisków paznokciowych na krawędzi wylewu od strony wewnętrznej (ryc. 7b,h – 10 okazów).

	1	2	3	4	5	6	7	8	
20				1					1
30			3	4					7
40		5	15	1					21
50	5	11	6						22
60	3	6	2	2					13
70		2	1						3
80				1					1
90									
	8	24	27	9					68

Ryc. 4. Łańcut, woj. Rzeszów, stanowisko 10. Tabela kategorii metrycznych wiórów i narzędzi wiórowych

Table of metrical categories of blades and tools on blades

Liczne są również zdobienia w postaci różkowatych zgrubień krawędzi, lekko wyniesionych ponad krawędź wylewu. Łączą się one w sposób wyłączny z płasko uformowanymi krawędziami wylewów, ustawionymi zwykle prostopadle do osi naczynia (ryc. 8a). Ornament tego typu zanotowano w 37 przypadkach. Jego specyficzną odmianą jest okaz zgrubienia zdwojonego (ryc. 5h) oraz zgrubienie zaopatrzone dodatkowo u nasady w trójkąt, uformowane z płytkich, okrągłych zagłębień (ryc. 8g). Nawiązują do niego – stwierdzone w 2 przypadkach – łukowate wyniesienia nad wylewem, które dla odmiany łączą się z krawędziami zaokrąglonymi.

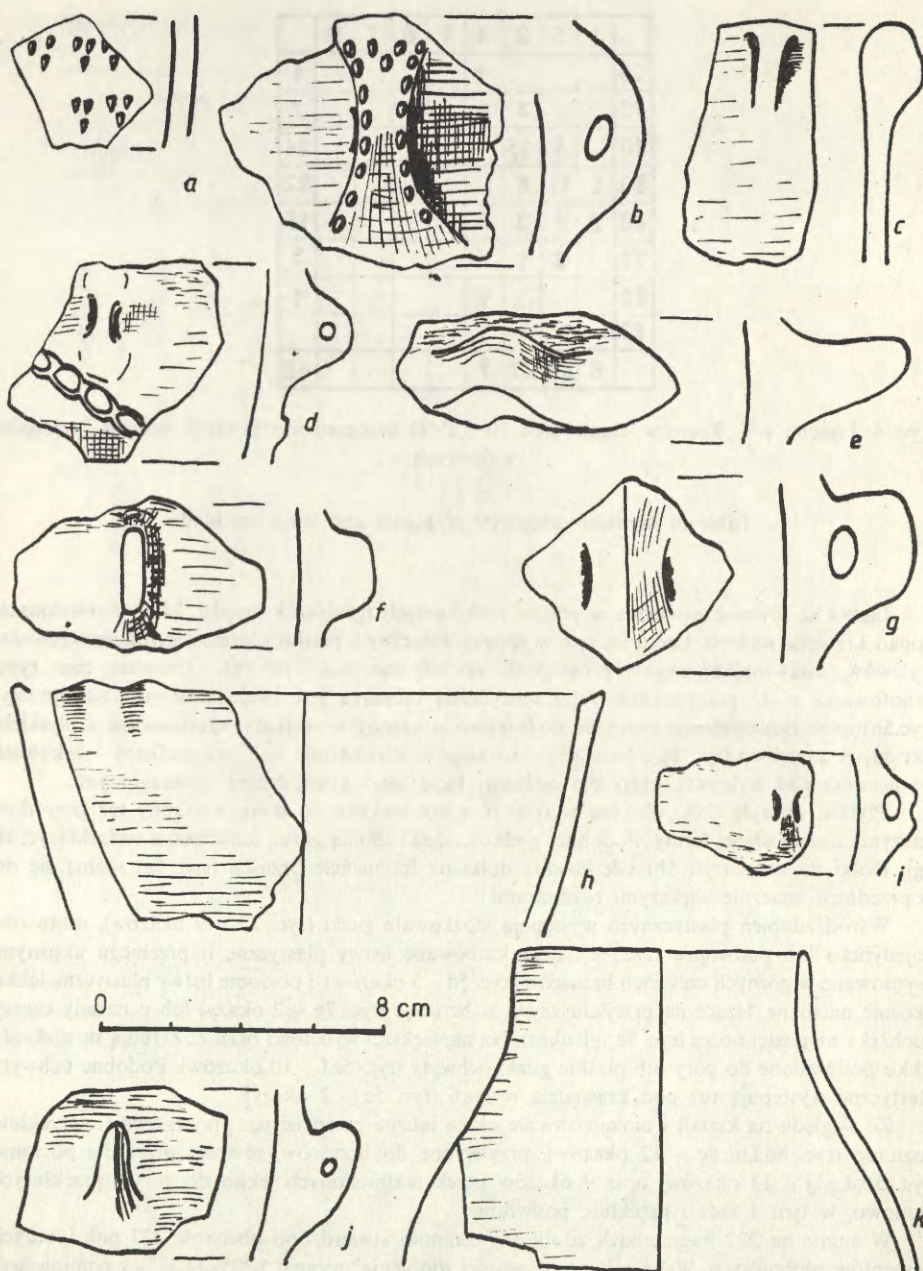
Płytkie, okrągłe dołki ułożone w trójkąt, wierzchołkiem do dołu, wystąpiły tuż przy dnie naczynia nieokreślonej formy. Podobnej wielkości dołki zdobią górną część uszka amforki (ryc. 8f; 9g). Dołki na uchu (ryc. 5b) i łezkowate dołki na fragmencie brzuśca (ryc. 5a) różnią się od poprzednich znacznie większymi rozmiarami.

Wśród zdobień plastycznych występują stożkowate guzki (ryc. 7d – 9 okazów), ustawione pojedynczo lub podwójnie (ryc. 9e), oraz karbowane listwy plastyczne o przebiegu ukośnym, usytuowane w górnych częściach brzuśców (ryc. 5d – 5 okazów), i poziome listwy plastyczne lekko ukośnie nacinane, leżące na przejściu szyjki w brzusięc (ryc. 7g – 2 okazy) lub u nasady czaszy pucharka na pustej nóżce (ryc. 8c – 1 okaz). Na największej wydętości brzuśca sytuują się niekiedy lekko podniesione do góry lub płaskie guzki-uchwyty (ryc. 5e,f – 10 okazów). Podobne uchwyty plastyczne występują tuż pod krawędzią wylewu (ryc. 5c – 2 okazy).

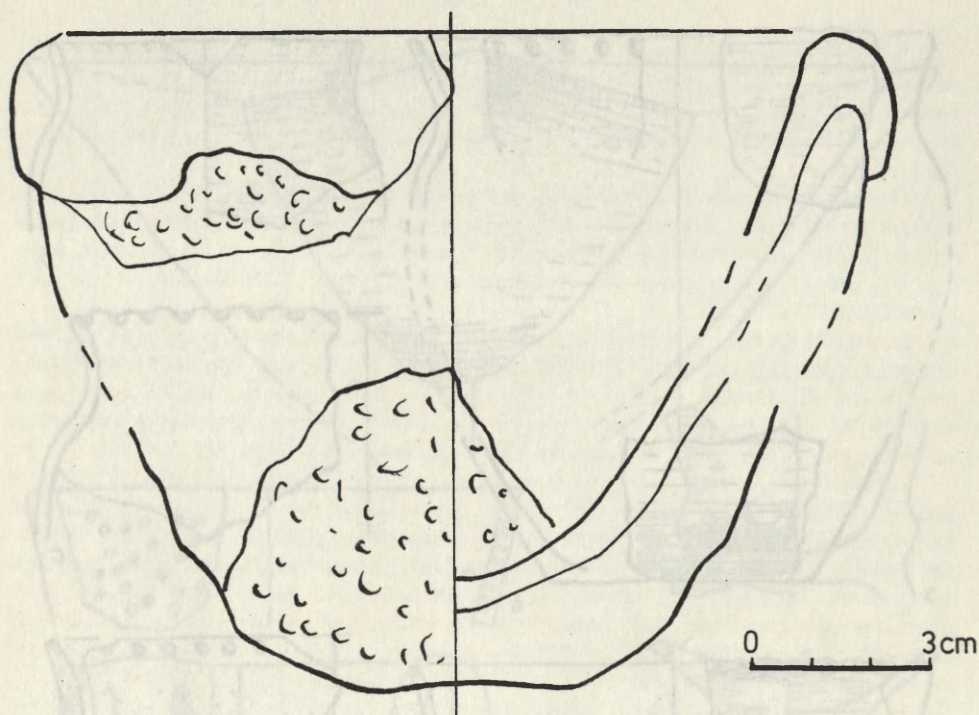
Ze względu na kształt i umiejscowienie uszka można podzielić na: przywylewowe, przekłute poziomo (ryc. 8d,f,h; 9c – 12 okazów), przyklepione do brzuśców, również przekłute poziomo (ryc. 5b,d,g,i,j – 13 okazów) oraz 9 okazów uszek podniesionych lekko do góry i przekłutych pionowo, w tym 1 uszko przekłute podwójnie.

W sumie na 222 fragmentach zdobionej ceramiki stwierdzono obecność 227 pojedynczych elementów zdobniczych. Wskaźnik intensywności zdobienia⁶ wynosi 5,20% (4,37% z pominięciem uszek), wskaźnik skomplikowania zdobienia 2,11%. Zdecydowanie dominują elementy nakrawędne palcowe i paznokciowe (50,66%). Na drugim miejscu są różkowate zgrubienia krawędzi (17,62%). W dalszej kolejności występują guzki stożkowate i uchwyty plastyczne (7,93%),

⁶ Sposoby obliczania wskaźników wg A. Kośko, A. Prinke, *Sierakowo, woj. Bydgoszcz, stan. 8 – osada z II fazy (wczesnowiôreckiej) kultury pucharów lejkowatych*, FAP, t. 26: (1975) 1977, s. 21.

Ryc. 5. Łańcut, woj. Rzeszów, stanowisko 10. Ceramika
Pottery

Ryc. 6. Łańcut, woj. Rzeszów, stanowisko 10. Nietypowa miska ze śladami czerwonego barwnika wewnątrz

Atypical bowl with traces of red dye inside

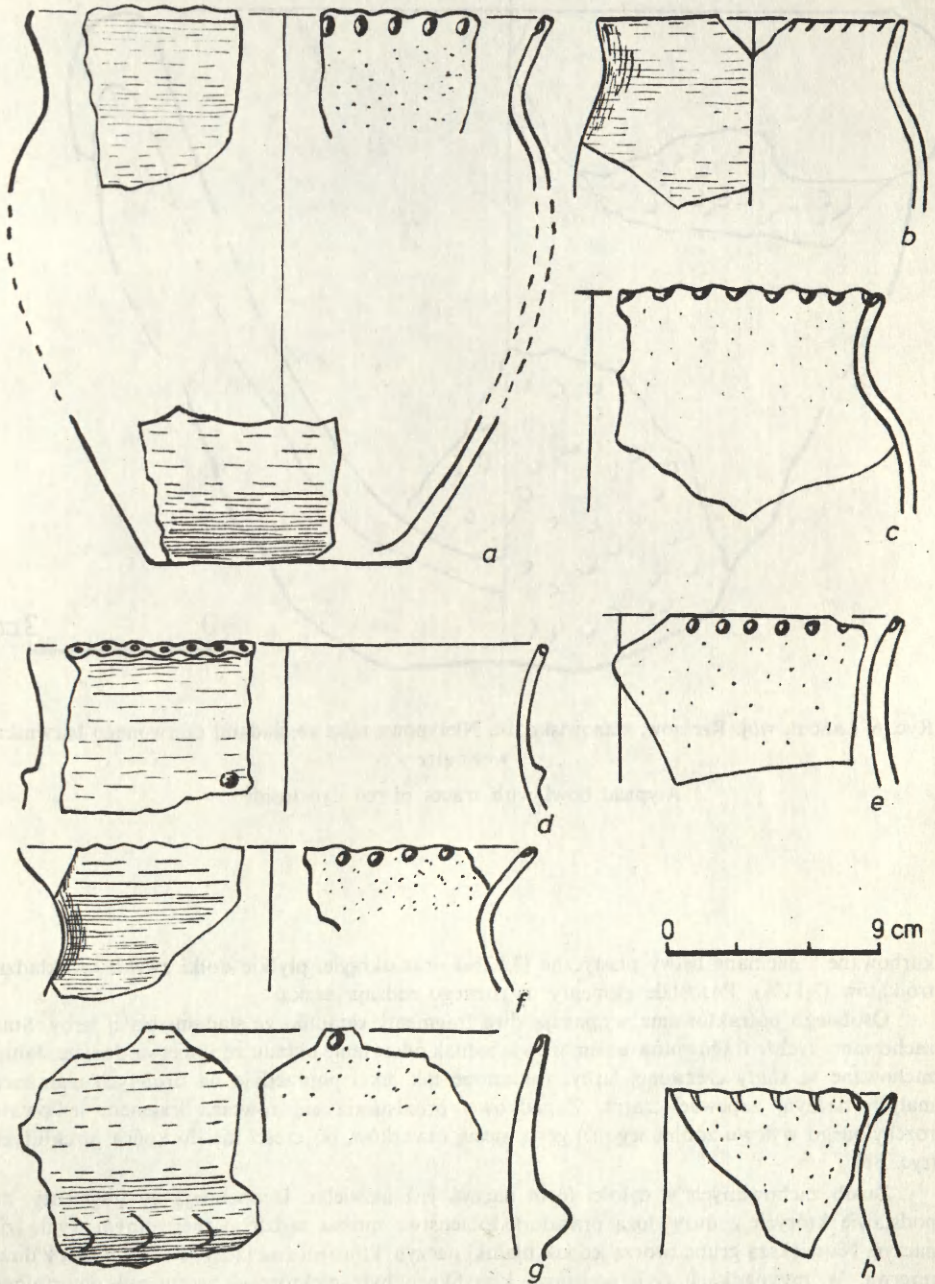
karbowane i nacinane listwy plastyczne (3,52%) oraz okrągłe, płytke dołki zwykle w układzie trójkątów (2,11%). Pozostałe elementy to różnego rodzaju uszka.

Osobnego potraktowania wymagają dwa fragmenty ceramiki ze śladami białej farby. Stan zachowania tychże fragmentów uniemożliwia jednak odczytanie układu zdobnictwa. Jeszcze słabiej zachowane są ślady czerwonej farby, znalezione tak jak i poprzednie na drobnych ułamkach małych naczyń, zapewne czarek. Zagadkowo przedstawia się również fragment lejkowato rozchylonego wylewu zdobionego (?) gęstą siecią otworków, po części nie do końca przekłutych (ryc. 8b).

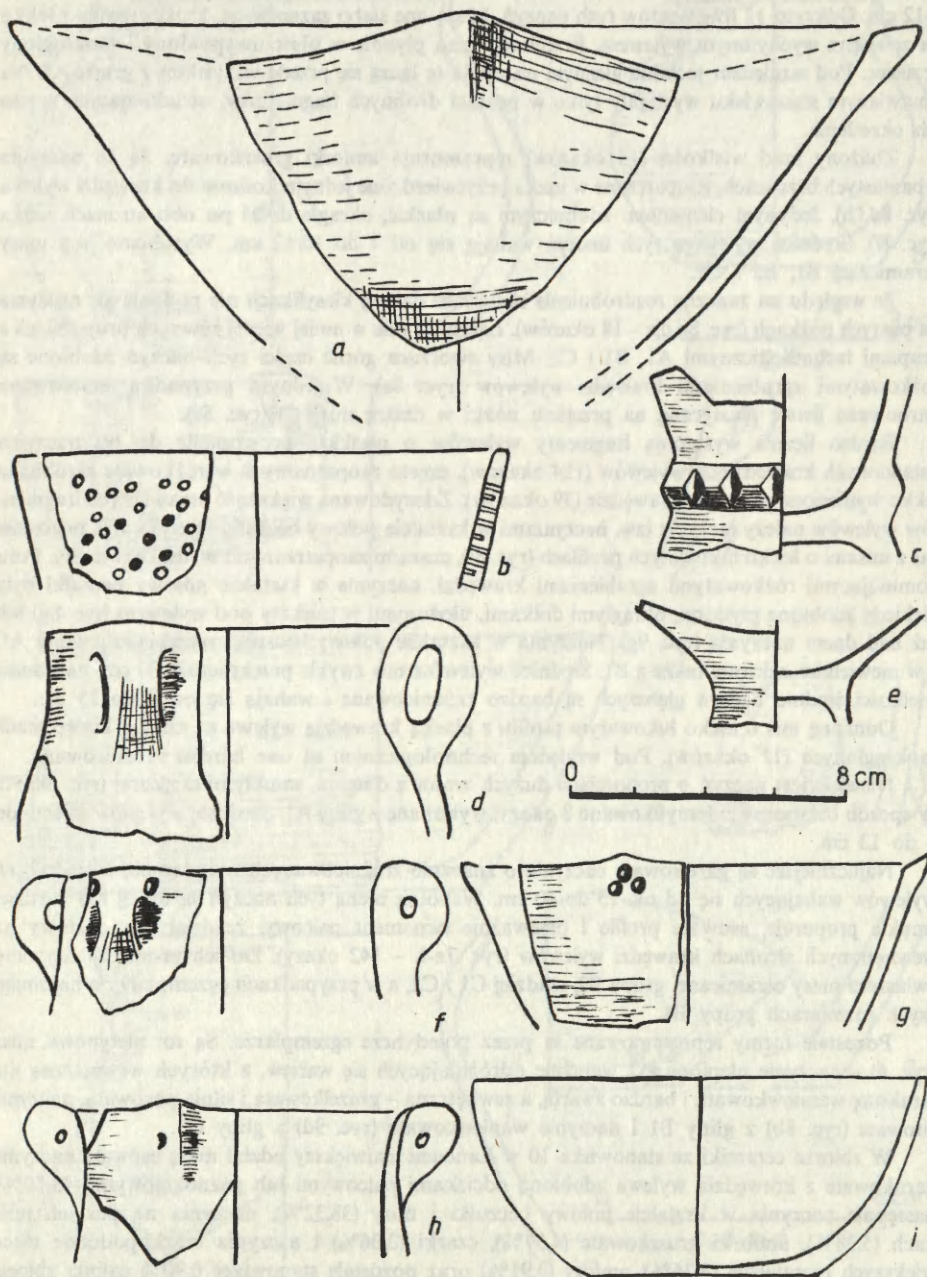
Zasób zachowanych w całości form naczyń jest niewielki. Uzupełniają go fragmenty, na podstawie których z dużą dozą prawdopodobieństwa można sądzić o pierwotnym wyglądzie naczyń. Największą grupę tworzą jednak ułamki naczyń, które można łączyć z daną formą z dużą rezerwą. W przypadkach tych podstawą klasyfikacji były niektóre elementy mikromorfologii naczyń, np. sposób ukształtowania krawędzi oraz rodzaj i umiejscowienie pewnych typów zdobnictwa. W sumie z mniejszym lub większym przybliżeniem sklasyfikowano 327 naczyń i ich fragmentów.

W grupie czarek (ryc. 9a,b), na którą składa się 10 naczyń, znajdują się okazy niewielkich rozmiarów o średnicach wylewów od 3 do 6 cm, okrągłych brzuścach i lekko zaznaczonych, niemal cylindrycznych, niskich szyjkach. Wytwarzano je z gliny rodzaju A1 i B1.

Do czarek nawiązują kształtami naczynia nieco większych rozmiarów, o średnicach wylewów

Ryc. 7. Łańcut, woj. Rzeszów, stanowisko 10. Ceramika
Pottery

Ryc. 8. Łańcut, woj. Rzeszów, stanowisko 10. Ceramika

Pottery

7-12 cm. Odkryto 11 fragmentów tych naczyń. Mają one słabo zaznaczoną, krótką szyjkę z lekko na zewnątrz wychylnym wylewem. Przechodzi ona płynnie w silnie uwypuklony i zaokrąglony brzusiec. Pod względem technologicznym naczynia te łączą się przede wszystkim z grupą A1. Na omawianym stanowisku wystąpiły tylko w postaci drobnych fragmentów, utrudniających często ich określenie.

Zbliżony rząd wielkości (15 okazów) reprezentują amforki gruszkowate. Są to naczynia o baniastych brzuścach, zaopatrzone w uszka przytwierdzone jednym końcem do krawędzi wylewu (ryc. 8d,f,h). Jedynym elementem zdobniczym są płaskie, okrągłe dołki po obu stronach uszka (ryc. 8f). Średnice wylewów tych naczyń wahają się od 7 do 10/12 cm. Wyrabiano je z masy ceramicznej B1, B2 i C2.

Ze względu na znaczne rozdrobnienie materiału dalszej klasyfikacji nie poddają się naczynia na pustych nóżkach (ryc. 8a,c,e – 18 okazów). Łączą się one w mniej więcej równych proporcjach z grupami technologicznymi A1, B1 i C1. Misy tworzące górne części tych naczyń zdobione są różkowatymi zgrubieniami krawędzi wylewów (ryc. 8a). W jednym przypadku zanotowano karbowaną listwę plastyczną na przejściu nóżki w czasie misy (?) (ryc. 8c).

Bardzo licznie występują fragmenty wylewów o płaskich, prostopadłe do osi naczynia ustawionych krawędziach wylewów (114 okazów), często zaopatrzonych w różkowate zgrubienia lekko wyniesione ponad te krawędzie (39 okazów). Zdecydowaną większość omawianych fragmentów wylewów należy łączyć z tzw. naczyniami w kształcie połowy beczułki (ryc. 5h; 8g), pozostałe zaś z misami o lekko łukowatych profilach (ryc. 8i), czasami zaopatrzonymi w uszka (ryc. 9c). Poza dominującymi różkowatymi zgrubieniami krawędzi, naczynia w kształcie połowy beczułki były niekiedy zdobione płytkimi, okrągłymi dołkami, ułożonymi w trójkąty pod wylewem (ryc. 8g) lub tuż nad dnem naczynia (ryc. 9g). Naczynia w kształcie połowy beczułki wyrabiano z gliny A1, a w niewielkim zakresie także z B1. Średnice wylewów mis zwykle przekraczają 20 cm, natomiast wielkości średnic naczyń głębszych są bardzo zróżnicowane i wahają się od 8 do 25 cm.

Odmianą mis o lekko łukowatym profilu z płaską krawędzią wylewu są misy o krawędziach zaokrąglonych (11 okazów). Pod względem technologicznym są one bardzo zróżnicowane.

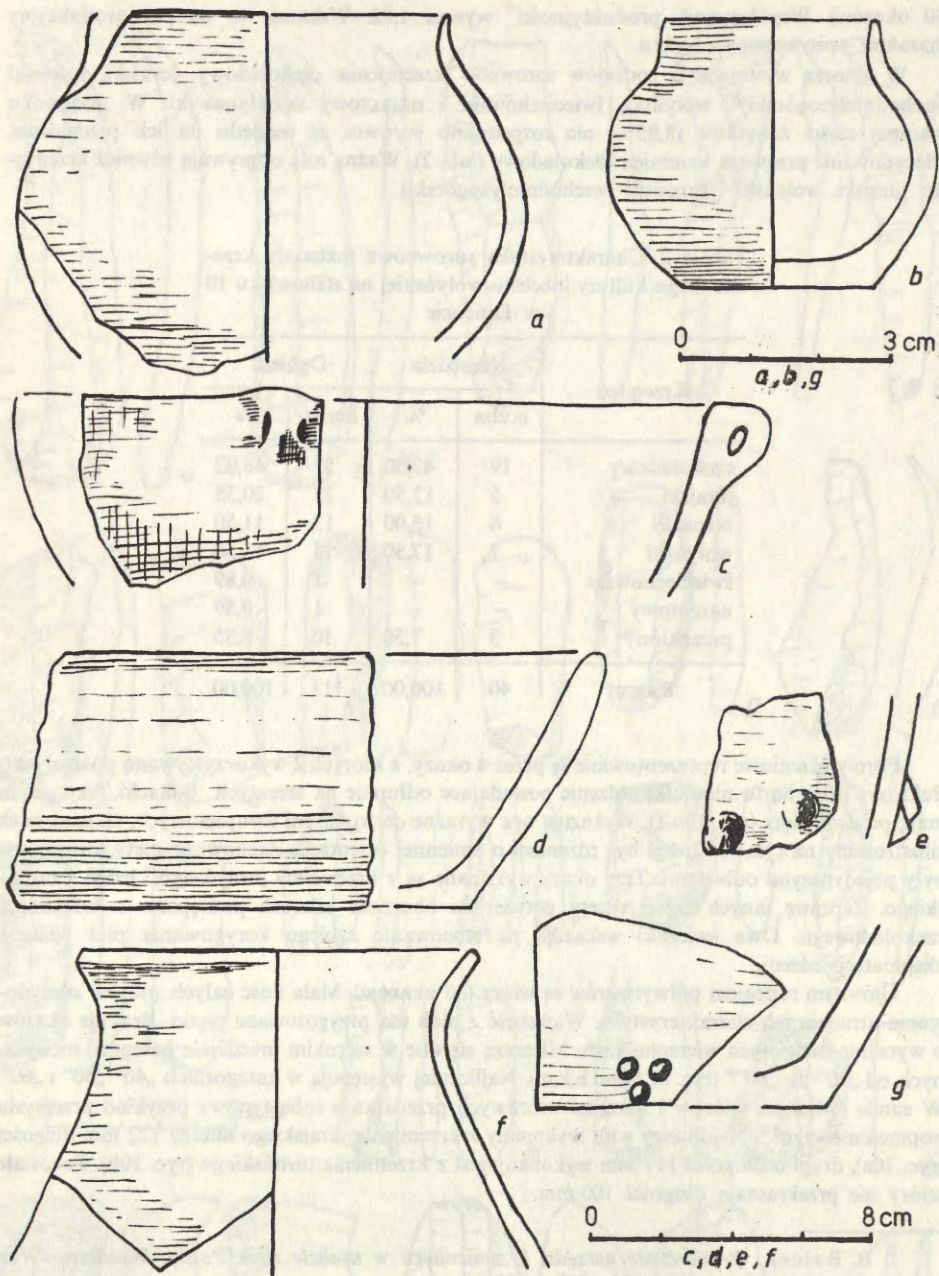
Niewiele jest naczyń o proporcjach dużych amfor z długimi, smukłymi szyjkami (ryc. 5k; 9f). W sposób bezsporny zidentyfikowano 3 okazy, wykonane z gliny A1. Średnice wylewów mierzą od 9 do 13 cm.

Najliczniejsze są garnkowate naczynia o znacznie zróżnicowanych rozmiarach, o średnicach wylewów wahających się od ok. 15 do 40 cm. Wspólną cechą tych naczyń są mniej lub bardziej smukłe proporcje, esowate profile i przeważnie ornament palcowy, rzadziej paznokciowy na wewnętrznych stronach krawędzi wylewów (ryc. 7a-h – 142 okazy). Do ich produkcji używano zwłaszcza masy ceramicznej grupy B2, rzadziej C1 i C2, a w przypadkach egzemplarzy o najmniejszych rozmiarach grupy B1.

Pozostałe formy reprezentowane są przez pojedyncze egzemplarze. Są to: nietypowa misa (ryc. 6) – naczynie ulepione z 2 wyraźnie odróżniających się warstw, z których wewnętrzna ma strukturę warstewkową i bardzo zwartą, a zewnętrzna – gruzelkową i silnie porowatą, naczynie sitowate (ryc. 8b) z gliny B1 i naczynie wanienkowate (ryc. 9d) z gliny C1.

W zbiorze ceramiki ze stanowiska 10 w Łańcucie największy udział mają esowate naczynia garnkowate z krawędzią wylewu zdobioną odciskami palcowymi lub paznokciowymi (43,50%), następnie naczynia w kształcie połowy beczułki i misy (38,32%), naczynia na pustych nóżkach (5,38%), amforki gruszkowate (4,57%), czarki (3,06%) i naczynia czarkopodobne nieco większych rozmiarów (3,36%), amfory (0,91%) oraz pozostałe stanowiące 0,90% całości zbioru. Podane wyżej wyliczenia mają oczywiście charakter bardzo przybliżony, oddają jednak zapewne istotę zróżnicowania zasobu form ceramiki.

Zespół zabytków krzemienych składa się ze 113 okazów. Liczba ta ogranicza możliwość efektywnego stosowania metod statystycznych, jednakże dużą zaletą tego inwentarza jest to, że pochodzi on z całkowicie przebadanego obiektu, zawierającego jednokulturowy i zwarty chronologicznie materiał. Składa się on z pozostałości obróbki i półwytworów (73 okazy) oraz narzędzi

Ryc. 9. Łańcut, woj. Rzeszów, stanowisko 10. Ceramika

Pottery

(40 okazów). Współczynnik produktywności⁷ wynosi 1,82. Wskazuje to na pozaprodukcyjny charakter opisywanego obiektu.

W zbiorze występuje 6 rodzajów surowców krzemienia: czekoladowy, jurajski, turoński (wschodniołysogórski)⁸, wołyński, świeciechowski i narzutowy skandynawski. W przypadku znacznej części zabytków (8,85%) nie rozpoznano surowca ze względu na ich przepalenie. Zdecydowanie przeważa krzemień czekoladowy (tab. 2). Ważną rolę odgrywają również krzemienie: jurajski, wołyński i turoński (wschodniołysogórski).

Tabela 2. Charakterystyka surowcowa materiału krzemienno-kulturowego lubelsko-wołyńskiej na stanowisku 10 w Łańcucie

Krzemień	Narzędzia		Ogółem	
	liczba	%	liczba	%
czekoladowy	19	47,50	52	46,02
jurajski	5	12,50	23	20,35
turoński	6	15,00	13	11,50
wołyński	7	17,50	13	11,50
świeciechowski	—	—	1	0,89
narzutowy	—	—	1	0,89
przepalony	3	7,50	10	8,85
Razem	40	100,00	113	100,00

Formy rdzeniowe reprezentowane są przez 4 okazy, z których 2 wykorzystywano później jako tłuki (ryc. 1Cr). Są to niewielkie rdzenie posiadające odłupnie na szerszych bokach. Trzy z nich mają po dwie pięty (ryc. 1Co-r). Wykazują one wyraźne cechy rdzeni dwupiętowych, chociaż okaz zilustrowany na ryc. 10p mógł być rdzeniem o zmiennej orientacji. Zachowane pięty formowane były pojedynczymi odbiciami. Trzy okazy wykonane są z krzemienia jurajskiego i jeden z turońskiego. Zaprawę innych części rdzeni potwierdza obecność czterech podstępów z krzemienia czekoladowego. Dwa świeżaki wskazują na stosowanie zabiegu korygowania pięt podczas eksploatacji rdzeni.

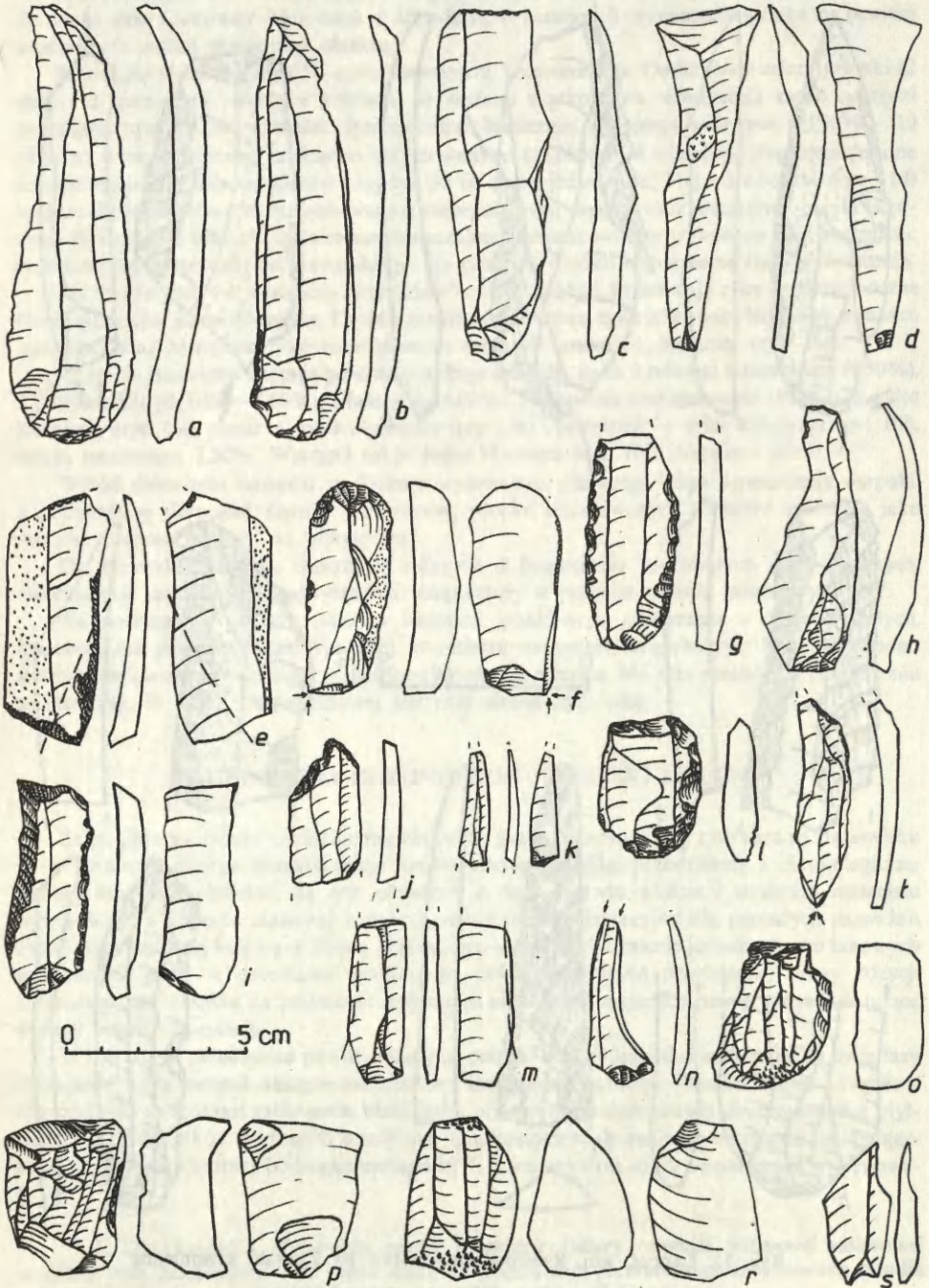
Głównym rodzajem półwytworów są wióry (36 okazów). Mała ilość całych wiórów zdecydowanie utrudnia ich charakterystykę. Większość z nich ma przygotowane piętki. Brakuje okazów o wyraźnie podgiętych wierzchołkach. Mieszczą się one w szerokim przedziale kategorii metrycznych od „20” do „80”⁹ (ryc. 4; 10a-d,h,k,m). Najliczniej występują w kategoriach „40” „50” i „60”. W sumie inwentarz wiórów i narzędzi wiórowych przedstawia sobą typowy przykład przemysłu poprzelomowego¹⁰. Najdłuższy wiór wykonany z krzemienia jurajskiego mierzy 122 mm długości (ryc. 10a), drugi o długości 117 mm wykonany jest z krzemienia turońskiego (ryc. 10b). Pozostałe wióry nie przekraczają długości 100 mm.

⁷ B. Balcer, *Wytwórczość narzędzi krzemienno-łysogórskich w neolicie ziem Polski*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1983, s. 30-31.

⁸ Krzemień barwy ciemnoszarej z rzadko rozrzuconymi jaśniejszymi plamkami dość dużych rozmiarów o przełomie matowym i jednolitym. Nawiązują dość blisko do opisywanych przez B. Balcera wschodniołysogórskich krzemieni turońskich – B. Balcer, *Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkowatych. Eksploatacja, obróbka i rozprzestrzenienie*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1975, s. 53.

⁹ A. Dzieduszycka-Machnikowa, J. Lech, *Neolityczne zespoły pracowniane z kopalni krzemienia w Sępowie*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1976, s. 31-33.

¹⁰ *Ibidem*, s. 144-149.

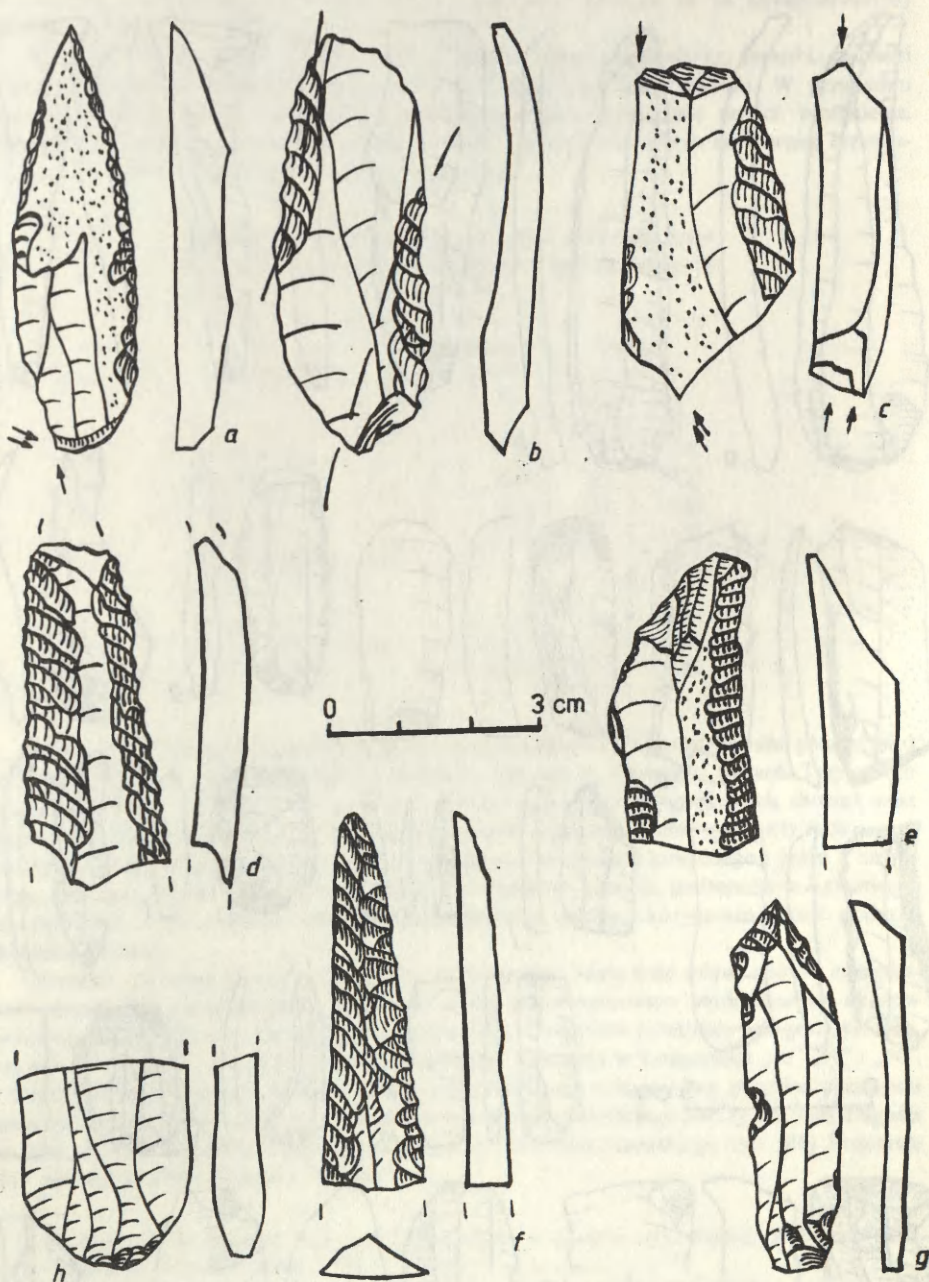

Ryc. 10. Łańcut, woj. Rzeszów, stanowisko 10. Zabytki krzemienne

a, h, o-s - k. jurajski; b, d, g, j. - k. turoński; c, f - k. wotyński; e, i, k, l, m, n - k. czekoladowy

Flint artifacts

a, h, o-s - Jurassic flint; b, d, g, j. - Turoń flint; c, f - Volhynian flint; e, i, k, l, m, n - chocolate flint

Ryc. 11. Łącut, woj. Rzeszów, stanowisko 10. Zabytki krzemienne

a, b, e, f, g, – k. czekoladowy, *c, d, h* – k. wołyński

Flint artifacts

a, b, e, f, g – chocolate flint; *c, d, h* – Volhynian flint

Wśród odłupków (28 okazów) przeważają jednokierunkowe o maksymalnych wymiarach od 15 do 35 mm. Całkowity brak łusek i odpadków o mniejszych wymiarach wynika najpewniej z przyjętych metod eksploracji obiektu.

Narzędzia stanowią 35,40% ogółu inwentarza krzemiennego. Dodatkowo cztery zabytki (2 tłuki i 2 sierpce na surowych wiórach) ze śladami użytkowania wzbogacają zasób narzędzi morfologicznych o tzw. narzędzia funkcjonalne. Najliczniej występują wiórowce (25,00% – 10 okazów) wraz z wiórami częściowo retuszowanymi (15,00% – 6 okazów). Reprezentują one znaczne zróżnicowanie rozmiarów i typów. Są tu okazy jedno- (ryc. 11e) i obuboczne (ryc. 11d) łuskane skośnym retuszem rynienkowatym, nieregularnym, ciągłym oraz nieciągłym, przykrawędnym. Wiórowce z bokami kształtowanymi retuszem rynienkowatym wykonane są z krzemieni: czekoladowego, wołyńskiego i turońskiego. Na czterech okazach widoczne są ślady wyświecenia.

Na drugim miejscu występują rylice (25,00% – 10 okazów). Przeważają rylice węglowe boczne (4 okazy), w tym jeden zdwojony. Po dwa zabytki reprezentują rylice klinowate środkowe, łamańce (ryc. 10n) oraz zdwojone rylice różnoimienne: węglowy boczny + łamańce (ryc. 11c).

Znacznie rzadziej występują pozostałe rodzaje narzędzi, są tu 3 odłupki retuszowane (7,50%), 2 półtylczaki (ryc. 10e,j – 5,00%), 2 łuszczenie (5,00%), 3 narzędzia kombinowane: drapacz + rylec klinowaty (ryc. 10f), pazur + rylec klinowaty (ryc. 11a) i półtylczak + rylec klinowaty (ryc. 10i), razem stanowiące 7,50%. Wystąpił także jeden skrobacz (ryc. 10l), drapacz i pazur.

Wśród dziewięciu narzędzi ze śladami wyświecenia „żniwnego” dwa reprezentują sierpaki, a pozostałe są sierpami. Oprócz wiórowców, wiórów retuszowanych i wiórów surowych jako wkładki sierpowe służyły też półtylczaki.

Do niezwykle cennych zalicza się odkrycie 2 fragmentów rurkowatych dysz glinianych, stosowanych zapewne do podwyższania temperatury w procesie wytopu miedzi (ryc. 13)¹¹.

Na powierzchni obiektu odkryto fragment granitowego rozcieracza o silnie wytartych, spracowanych powierzchniach (ryc. 12b). W obiekcie natomiast, na głębokości 35 cm znaleziono siekierkę wykonaną z twardego, popielato-zielonkawego łupku. Ma ona przekrój w przybliżeniu prostokątny. W części przyobuchowej jest uszkodzona (ryc. 12a).

ZAGADNIENIA CHRONOLOGII I WNIOSKI OGÓLNE

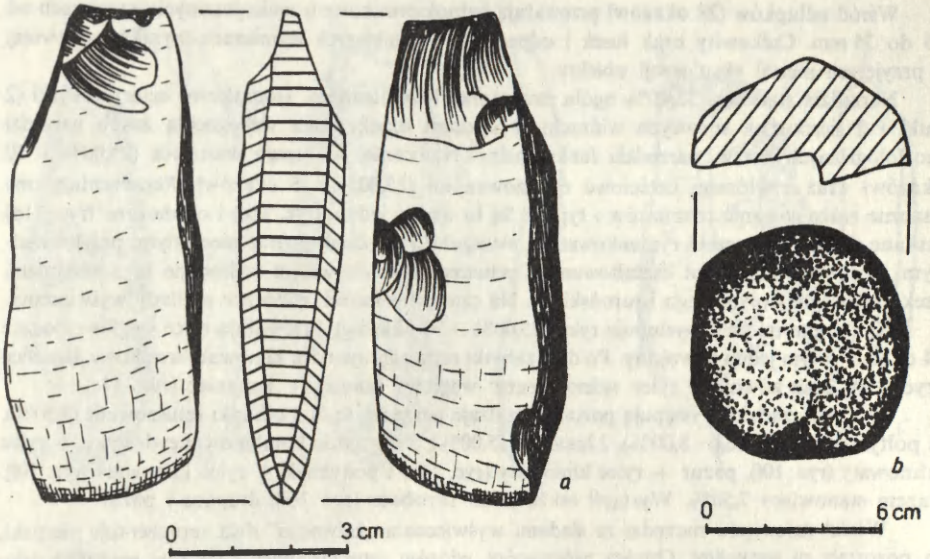
Ze względu na zwarty i jednofazowy charakter inwentarza zabytków z obiektu na stanowisku 10 w Łańcucie dobrze charakteryzuje on określoną specyfikę przestrzenną i chronologiczną kultury lubelsko-wołyńskiej na tym obszarze. Z tego powodu oblicze i struktura materiału zabytkowego z Łańcuta stanowią ważny punkt orientacyjny dla przyszłych rozważań chronologicznych tej kultury w Polsce południowo-wschodniej. Obecnie jednak z braku takowych oraz innych podstaw datowania absolutnego dokonujemy tylko przybliżonej oceny pozycji chronologicznej obiektu na podstawie wybranych elementów, mających pewną wartość datującą w skali ponadregionalnej.

W literaturze przedmiotu postulowany jest podział kultury lubelsko-wołyńskiej na dwie fazy rozwojowe¹². Na związek naszych materiałów z fazą starszą wskazuje obecność czarek i fragmentów ceramiki ze śladami malowania białą farbą oraz wątków zdobniczych zbudowanych z płytek, okrągłych dołków ułożonych w trójkąty, znajdujących ściśle analogie w kulturze tiszapolgarskiej i na początku kultury bodrogkereszturskiej¹³. Z fazą młodszą wiąże się natomiast występowanie

¹¹ T. Dziekoński, *Metalurgia miedzi w osadzie kultury ceramiki wstęgowej malowanej w Złotej, pow. Sandomierz, oraz próba ustalenia pochodzenia przerabianego tam surowca*, Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa, Wrocław 1962, t. 7, s. 33 i n.

¹² Kruk, Milisauskas, *op. cit.*, s. 80.

¹³ I. Bognar-Kutzián, *The Cooper Age Cemetery of Tiszapolgar-Basatanya* Budapest 1963, s. 303.

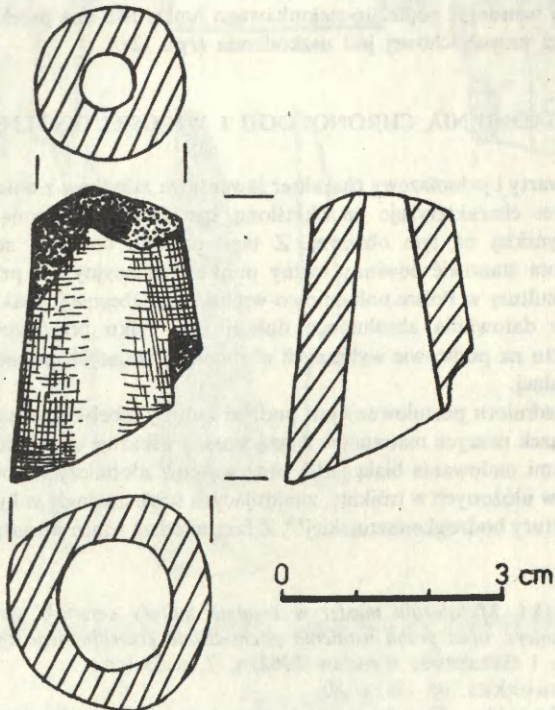

Ryc. 12. Łańcut, woj. Rzeszów, stanowisko 10. Zabytki kamienne

a – siekiera z łupku; *b* – rozcieracz z granitu

Stone artifacts

a – axe of slate; *b* – granite grinder

Ryc. 13. Łańcut, woj. Rzeszów, stanowisko 10. Dysza ceramiczna

Ceramic tuyère

nie zdobnictwa w postaci karbowania brzegów, dołków palcowych na krawędziach wylewów, naczyń z uszkami przy krawędzi wylewu¹⁴ oraz śladów malowania czerwoną (?) farbą na fragmentach ceramiki¹⁵.

Okoliczności te pozwalają nam łączyć omawiany obiekt z przełomem faz starszej i młodszej kultury lubelsko-wołyńskiej w Polsce, który można synchronizować z końcem kultury tiszapolgarskiej i rozwiniętą fazą kultury bodrogkereszturskiej na terenach zakarpackich, datowanymi na początek III tys. p.n.e.¹⁶ (tj. ok. 3000-2900 r. p.n.e.). Zajmuje więc on pozycję pośrednią między klasycznymi zespołami kultury lubelsko-wołyńskiej Lubelszczyzny, np. stan. ID w Strzyżowie¹⁷, a Bronocicami w Małopolsce zachodniej¹⁸.

Stanowisko 10 w Łańcucie, poza poszerzeniem strefy osadniczej omawianej kultury o nowe, ważne obszary (przedpole Karpat), przynosi także inne, cenne informacje. Zwartość chronologiczna i kulturowa zespołu umożliwiają ustalenie standardowego zestawu form naczyń, współwystępowania wątków zdobniczych i określenie cech technologii ceramiki, a także opis zestawu narzędziowego i struktury surowcowej inwentarza krzemienno-żelaznego, oraz powiązanie powyższych faktów ze śladami metalurgii miedzi.

Muzeum Okręgowe

w Rzeszowie

oraz

Zakład Archeologii Nadodrza IHKM PAN

we Wrocławiu

ŚLAWOMIR KADROW, ELŻBIETA KŁOSIŃSKA

A FEATURE OF THE LUBLIN-VOLHYNIAN CULTURE
ON SITE 10 AT ŁAŃCUT, RZESZÓW PROVINCE

The inventory from a habitation feature of the Lublin-Volhynian culture is described. The find not only indicates that the settlement zone of this culture included wider and important territories (the foreland of the Carpathians) but also provides new information. Owing to the chronological and cultural unity of the assemblage, it has been possible to establish the standard set of forms and the co-appearance of decorative patterns, to determine the technological characteristics of the pottery, to describe the set of tools and the raw material structure of the flint inventory and to link these facts with the traces of copper metallurgy.

Site 10 at Łańcut dates from the turn of the earlier and later phase of the Lublin-Volhynian culture. It can be synchronized with the close of the Tiszapolgar culture and with the developed phase of the Bodrogkeresztúr culture in Transcarpathian areas. Accordingly, it can be assigned to 3000-2900 BC.

¹⁴ S. Šiška, *Zu Beziehungen des nördlichen Theissgebietes und Südostpolens im Jungneolithikum und älteren Aeneolithikum*, "Musaica", R. 23/12, 1972, s. 18.

¹⁵ Malowanie czerwoną farbą stwierdzono incydentalnie w kulturze bodrogkereszturskiej – Bogнар-Kutzián, *op. cit.*, s. 300.

¹⁶ J. Pavúk, S. Šiška, *Navrh chronologie praveku a včasnej doby dejinnej na Slovensku, Neolit a Eneolit*, Slov. Arch., t. 28, z. 1: 1980, s. 139.

¹⁷ S. Kadrow, *Materiały neolityczne i wczesnobrązowe na stanowisku ID w Strzyżowie, woj. Zamość*, maszynopis w Katedrze Archeologii UMCS w Lublinie, 1980, s. 62-64.

¹⁸ Kruk, Milisauskas, *op. cit.*, s. 83-84.

nie zdoławszy w pełni zrehabilitować dotychczasowych osiągnięć w dziedzinie badań naukowych, nie należy zapominać o ich roli w kształtowaniu kultury i sztuki.

Wskazując na potrzebę, aby badania naukowe miały charakter interdyscyplinarny, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na współpracę między naukami przyrodniczymi i humanistycznymi. Wskazując na potrzebę, aby badania naukowe miały charakter interdyscyplinarny, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na współpracę między naukami przyrodniczymi i humanistycznymi.

Wskazując na potrzebę, aby badania naukowe miały charakter interdyscyplinarny, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na współpracę między naukami przyrodniczymi i humanistycznymi. Wskazując na potrzebę, aby badania naukowe miały charakter interdyscyplinarny, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na współpracę między naukami przyrodniczymi i humanistycznymi.

Wskazując na potrzebę, aby badania naukowe miały charakter interdyscyplinarny, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na współpracę między naukami przyrodniczymi i humanistycznymi. Wskazując na potrzebę, aby badania naukowe miały charakter interdyscyplinarny, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na współpracę między naukami przyrodniczymi i humanistycznymi.

WYKONANIE PRACY NA TERENIE W ŁAWCZY

A REPORT OF THE LAMIN-VIENNA RESEARCH

The inventory from a laboratory of the Lamin-Vienna culture is described. The find not only indicates that the settlement of the culture in the area was important (the findings of the Carpathians) but also provides new information. Going to the chronological and cultural study of the settlement, it has been possible to establish a clear set of facts and the co-occurrence of decorative patterns in the area of the settlement of the pottery to describe the set of findings in the general structure of the inventory and to link these facts with the recent excavations.

The 10 in Lamin data from the turn of the culture and the phase of the Lamin-Vienna culture. It can be distinguished with the site of the Lamin-Vienna culture and with the developed phase of the Bodogostan culture in Transylvania area. Accordingly, it can be assigned to 3000-2800 BC.

1. S. Biliak, Za Besenowaia iia avestica, Budapest, 1954, 20-21.
2. S. Biliak, Za Besenowaia iia avestica, Budapest, 1954, 20-21.
3. S. Biliak, Za Besenowaia iia avestica, Budapest, 1954, 20-21.
4. S. Biliak, Za Besenowaia iia avestica, Budapest, 1954, 20-21.
5. S. Biliak, Za Besenowaia iia avestica, Budapest, 1954, 20-21.